

знаменується посиленням уваги до психології героїв — під впливом філософії. Відновлення інтересу до символу і символізму, міфу і первісної культури на ґрунті нових теорій знаменує започаткування нової літературознавчої парадигми, яка, однак, не відійшла від філософії. Увага до тексту, помітна в працях В. Перетца, допомогла застосувати в літературознавчому аналізі філософські концепти душі, пізнання, надлюдини та ін., як-от у Д. Чижевського, а дослідження фольклору, міфології, етнології стали основою студій В. Петрова, який вдало поєднав розгляд міфу як концепту з німецькою романтичною доктриною. Таке щеплення на український ґрунт призвело до позитивного результату — виведення українського літературознавства на європейський рівень, надання підсиленого значення аналізу, а не описовості.

1. Літературознавча енциклопедія [Текст]: У 2-х тт. — Т. 1 / Автор-укладач Ю. І. Ковалів. — К.: Вид. центр «Академія», 2007. — 608 с. (Енциклопедія ерудита).

2. В. Ф. Асмус — педагог и мыслитель // Вопросы философии. — 1995. — № 1. — С. 35. — [Электронный ресурс]. — Электрон. дан. — Режим доступа: <http://www.philosophy.ru/library/vopros/09.html>, свободный. Название с экрана. — рус.

3. Там само. — С. 40.

4. Асмус В. Ф. Историко-философские этюды [Текст] / Валентин Фердинандович Асмус. — М.: Мысль, 1984. — 300 с.

5. Там само. — С. 5.

6. Философский энциклопедический словарь [Текст] / Редкол.: С. С. Аверинцев, Э. А. Араб-Оглы, Л. Ф. Ильичев и др. — 2-е изд. — М.: Сов. энциклопедия, 1989. — 815 с.

7. Зборовська Н. В. Код української літератури: Проект психоісторії новітньої української літератури: Монографія [Текст] / Н. В. Зборовська. — К.: Академвидав, 2006. — 504 с. (Монограф).

8. Нарский И. Пути английской эстетики XVIII в. [Текст] / И. Нарский // Из истории английской эстетики XVIII века: Поп. Аддисон. Джерард. Рид. [Текст] / Сост., вступ. статья и общ. ред. И. С. Нарского; коммент. А. Ф. Грязнова, Б. В. Мееровского, А. Л. Субботина. — М.: Искусство, 1982. — С. 30.

9. Мережковский, Д. Мистическое движение нашего века [Текст] / Дмитрий Мережковский // Мережковский Д. С. Акрополь: Избр. лит.-критич. статьи. — М.: Кн. палата, 1991. — С. 175.

10. Леонтьев Д. Творческое разрешение конфликтов [Текст] / Дмитрий Леонтьев // Энциклопедия. [Т. 18, ч. 3]. Духовный мир человека / ред. коллегия: М. Аксенова, Е. Ананьева, Т. Каширина. — М.: Аванта+, 2006. — С. 244.

11. Державин В. Зеров Микола [Текст] / В. Державин // Енциклопедія українознавства: Перевидання в Україні. — Т. 3. — Львів, 1994. — С. 808.

12. Гундорова, Т. Меланхолія по дорозі в Рим, або Дискурс українського окциденталізму [Текст] / Тамара Гундорова // Європейська меланхолія. Дискурс українського окциденталізму / За ред. Т. І. Гундорової. — К.: ВД «Стилос», 2008. — С. 16.

13. Кузанский Н. Берилл [Текст] / Николай Кузанский // Кузанский Н. Сочинения: В 2-х тт. [Текст] / Николай Кузанский. — Т. 2: Перевод / Общ. ред. В. В. Соколова и З. А. Тажуризиной. — М.: Мысль, 1980. — 471 с. — (Филос. наследие). — В надзаг.: АН СССР, Ин-т философии.

14. Там само. — С. 99.

Олег ОЛЕНЄВ,
аспірант ІПСМ НАМ України

СОЦІОВІЗУАЛЬНІ КОДИ УКРАЇНСЬКОГО МЕДІА-МИСТЕЦТВА НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

О. Оленєв. Соціовізуальні коди українського медіа-мистецтва на початку ХХІ ст.

У статті робиться спроба об'єктивувати українське медіа-мистецтво як критичного репрезентанта актуальних суспільних процесів. Уточнено межі конструювання уявної соціальної спільноти України візуальними мовами альтернативних спрямувань і мейнстріму із залученням праць провідних медіа-теоретиків.

Ключові слова: українське медіа-мистецтво, цифрові технології, соціовізуальні коди,

конструювання спільноти.

О. Оленев. Социовизуальные коды украинского медиа-искусства в начале XXI века.

В статье делается попытка объективировать украинское медиа-искусство как критического репрезентанта актуальных общественных процессов. Уточнены границы конструирования воображаемого социального сообщества Украины с помощью привлечения визуальных языков альтернативных направлений и мейнстрима.

Ключевые слова: украинское медиа-искусство, цифровые технологии, социовизуальный код, конструирование сообщества.

O. Olenyev. Socio-visual codes of the Ukrainian New Media Art at the beginning of the 21st century.

The paper presents an attempt for Ukrainian New Media Art to become exemplified as a critical agent of actual processes in the society. Accordingly, limits of the imaginary Ukrainian society were re-marked with the assistance of visual discourses of the alternative and mainstream trends.

Keywords: Ukrainian New Media Art, digital technologies, socio-visual code, designing of the society.

На початку XXI ст. стає дедалі очевиднішою теза, що старі оптичні медіа вже не в змозі самостійно «допомогти» реципієнтові осягнути засобами своїх чуттів новітні комунікативні простори, утворені за посередництвом цифрових технологій¹, із тотальним застосуванням нарративних принципів естетики «нелінійності, мережовості, морфінгу»*. У широкому сенсі під медіа-мистецтвом дослідники розуміють такий напрям сучасної візуальної культури, в художньому полі якого задіяні різноманітні цифрові технології доби новітніх «електронних медіумів» (тобто дигітальні технології, засоби відеотехніки, поліморфізм комп'ютерного зображення, взірці масової медіа-продукції тощо). Незважаючи на це, в середовищі провідних медіа-теоретиків, неklasичних мистецтвознавців та культурологів точаться суперечки з приводу більш адекватного визначення самого поняття «медіа-мистецтво», яке характеризується надто гнучкими, рухливими й прозорими межами у справжній безодні власних «дисциплінарних» компонентів, — і, безумовно, потребує подальшого ретельного уточнення.

Виходячи з цього, осмислення соціального коду українського медіа-мистецтва на тлі розкриття соціальної природи мистецтва цифрових технологій потребує не тільки невідкладного аналізу інновативного змісту застосування новітніх цифрових медіумів у сучасному мистецтві, — потрібно зрозуміти також ті візуальні способи конструювання «уявної спільноти», що конкурують між собою у вигляді бінарної опозиції «альтернатива» — «мейнстрим», узявши до уваги певні іманентні риси того жорсткого соціального контексту, який, здається, має свою особливу лінію розвитку і який ніколи достовірно не охоплюється візуальними засобами оптичних та цифрових екранних мистецтв.

Відповідно, зіставивши візуальні стратегії² конструювання соціальної спільноти альтернативними спрямуваннями та мейнстримом українського медіа-мистецтва з актуальними суспільними тенденціями початку століття, можна зрозуміти соціальний потенціал цифрових технологій медіа-мистецтва як критичного репрезентанта соціальних тенденцій у світі (у тому числі на прикладі аналізу соціального коду українського медіа-мистецтва); натомість, висвітливши засадничі стратегії конструювання соціальної спільноти мейнстримом та альтернативні стратегії досягнення спільності, а потім зіставивши візуальні способи їхнього представлення соціальної спільноти з актуальними суспільними проявами, видається можливим означити режим взаємодії мейнстриму і альтернативності у візуальній культурі України шляхом визначення критичних проектів соціально заангажованого мистецтва

¹ Цифрові технології – на противагу оптичним медіа – характеризуються спроможністю «електронних медіумів» надсилати та отримувати повідомлення (меми) в режимі реального часу, мережевістю інформаційного каналу, а також інтерактивністю взаємодії відправника з отримувачем.

² Візуальні стратегії (оптичні ефекти) – у медіа-мистецтві: мультимедійні засоби посилення впливу на глядача за допомогою цифрових технологій.

доби цифрових медіумів.

Досліджуючи розбіжності візуальних репрезентацій соціальної спільноти в її конструюванні альтернативою та мейнстримом медіа-мистецтва, а також імовірні розходження такого представлення спільноти з актуальними суспільними проявами початку століття (серед яких, наприклад, падіння рівня освіченості як наслідок, «здичавіння» особистості; ринковий гіперпрагматизм, що веде до комерціалізації духовного, наприклад, у мистецтві; надвіртуалізація міжособистісних стосунків у локальних спільнотах Сітки, звідки — втрата «живого» почуття та досвіду «вживання» в Іншого) за допомогою комплексної методології, що передусім «бере до уваги» нелінійність посткласичних (анти-)нарративів і центрована довкола гібридних форм артикуляції у візуальному дискурсі, стикаєшся з необхідністю сполучити у концептуальному полі теорію візуальної культури, соціальну антропологію, посткласичну філософію, наратологію, постструктуралістські студії, класичні мистецтвознавчі теорії, сучасну арт-критику, теорію оптичних медіа, аналітику «візуального мислення», апаратну теорію кіно, принципи «film studies», дослідження оптичних ефектів у сфері цифрових медіа-комунікацій.

Тема цифрових технологій в українському медіа-мистецтві початку XXI ст., сфокусована на взаємодії альтернативних та мейнстримових стратегій конструювання соціальної спільноти у зв'язку з актуальними суспільними тенденціями початку століття, має бути вивчена за допомогою низки теоретичних методів, серед яких, зокрема, загальнонаукові методи аналізу та синтезу, метод критичного аналізу джерел, історико-біографічний метод, метод компаративного аналізу, метод «щільного» аналізу (так званий «case study»).

Якщо говорити конкретніше, то метод синтетичного аналізу може бути застосований для детального експлікування всіх можливих компонентів медіа-мистецтва в сучасному українському та світовому контекстах, а саме таких його різновидів, як: відео-мистецтво, нет-мистецтво, діджитал-мистецтво, вірчуал-мистецтво, нано-мистецтво та ін. Метод критичного аналізу джерел тісно пов'язаний із західною когнітивістикою штабу «case study», бо тільки після залучення до аналізу предмета розгляду суб'єктивних імплікацій стає зрозумілим, у який спосіб вони дотичні до соціовізуальної природи цифрового відео-нет-діджитал-вірчуал-нано матеріалу. Історико-біографічний метод, разом з методом «щільного аналізу», не тільки уможливує прояснення базових характеристик конкретного твору цифрового мистецтва, а й вписує його значення у ширшу площину ретроспективної послідовності робіт того чи іншого автора, мистецької школи, художнього напрямку або течії. Метод компаративного аналізу джерел допомагає в даному випадку визначити спільні риси та відмінності між різними категоріями медіа-мистецтва, конструюючи соціальну спільність у межах соціального коду української альтернативи та мейнстриму за допомогою часто протилежних (стилістично, тематично, семантично) стратегій візуальної репрезентації актуальних суспільних проявів початку століття.

Теоретичним підґрунтям для розробки відповідної теми можуть стати праці науковців-постмодерністів «інтелектуальної доби» (епістемі, за М. Фуко) спочатку візуального, а потім і соціального повороту в гуманітарних науках. До теоретичної «осі» можна зарахувати також дослідження з окресленого проблемологічного поля західних та російських медіа-теоретиків, надбання французьких структуралістів та постструктуралістів, представників Московської антропологічної школи, теоретиків французької «апаратної теорії» кіно, французької соціологічної школи (передусім праці Б. Латура), Бірмінгемського центру з дослідження кіно, Люблянської школи психоаналізу. Таким чином, джерельну базу подібного дослідницького проекту можна було б поділити на декілька рівнозначущих компонентів: по-перше, наукові праці з медіа-теорії; по-друге, ґрунтовні розробки, дотичні до світового контексту розвитку медіа-мистецтва; по-третє, вагомі дослідження, присвячені українському медіа-мистецтву, його соціальному коду.

Якщо говорити про медіа-теоретиків, то це передусім Р. Дебре, С. Жижек, М. Кастельс, Ф. Кіттлер, М. Маклюен, Л. Манович, У. Еко, Д. Рашкофф, П. Вірільо, Н. Луман, В. Дьяконов. Щодо висвітлення світового контексту медіа-мистецтва, то базовими є дослідження таких науковців, як К. Андрєєва, Н. Маньковська, М. Раш, К. Елвес, Ф. Мередью, Д. Каспіт, Н. Кайє, О. Грау, С. К'юбітт, С. Єрохін. З-посеред українських теоретиків медіа-мистецтва базовими є праці В. Сидоренка, О. Соловійова, О. Чепелик, Г. Вишеславського, О. Сидора-Гібелінди, Г. Складенко, О. Авраменко, О. Петрової, М. Кадана, Н. Булавіної, І. Пилипенка, І. Яцик. Потрібно зазначити, що на даний момент, на жаль, не існує спеціальних ґрунтовних праць,

присвячених проблематиці соціального коду українського медіа-мистецтва початку XXI ст.

У процесі вивчення стану досліджуваної проблеми на практиці необхідним стане використання таких теоретичних методів, як «польове дослідження» тенденції сучасного суспільно-культурного пауперизму та їхнє не/ відображення у критичних проектах соціально заангажованого мистецтва; «дефінітивне мапування» стилістичних, тематичних та семантичних розбіжностей між мейнстримом і альтернативністю у вітчизняній візуальній культурі на тлі онтологічної взаємозумовленості популярного та професійного в естетичному вимірі медіа-мистецтва.

Емпіричні методи розкриття проблематики цифрових технологій в українському медіа-мистецтві початку XXI ст., яка передусім сфокусована на взаємодоповненні альтернативних та мейнстримових стратегій конструювання соціальної спільноти у зв'язку з актуальними суспільними проявами початку століття, можуть бути такими: історико-генетичний, за допомогою якого досліджується специфіка візуальних репрезентацій мистецтва цифрових технологій, здійснюється докорінна ретроспективна «інтервенція» в соціальну природу світового медіа-мистецтва; дефінітивний (метод термінологічного аналізу), за допомогою якого здійснюється генеалогічна розробка ключових понять подібного дослідницького проекту, окреслюються їхні термінологічні межі й поступово «облаштовується» чітка (однак, умовна) дефінітивна сітка; компаративний, за допомогою якого виявлені візуальні стратегії (чи оптичні ефекти) мейнстримового та альтернативного медіа-мистецтва порівнюються одна з одною, визначаються спільні ознаки й розбіжності їхнього соціального конструювання «уявних спільнот», встановлюються кореляції між історичними прецедентами й сучасними маніфестаціями соціовізуальних кодів у медіа-мистецтві; метод соціально-антропологічного аналізу, за допомогою якого здійснюється перевірка «реальності» (актуальних суспільних тенденцій початку століття, таких, як, наприклад, суспільно-культурний пауперизм) конкуруючих способів конструювання соціальної спільноти у межах візуальних репрезентацій вітчизняного медіа-мистецтва.

Тема репрезентації цифрових технологій в українському медіа-мистецтві початку XXI ст. є недостатньо дослідженою, будучи свого роду лакуною в сучасних мистецтвознавчих, культурологічних, філософських наукових працях. Водночас, незважаючи на певну кількість наявних та досить «фрагментаризованих» публікацій із даної проблематики, засадничі стратегії візуалізації актуальних суспільних тенденцій початку століття шляхом застосування соціальних кодів альтернативних спрямувань і мейнстриму українського медіа-мистецтва (конструювання ними соціальних спільнот) є недостатнім чином висвітлені на рівні монографічного дослідження і потребують подальшої теоретико-методологічної та концептуально-джерелознавчої розробки.

Однак теоретичне значення повного розкриття даної проблематики у межах можливого дослідницького проекту не вичерпується актуальністю запропонованої теми та нетрадиційним модусом її вирішення. Адже така робота була б першою фундаментальною спробою у вітчизняному неklasичному мистецтвознавстві адекватно об'єктивувати українське медіа-мистецтво початку століття як критичного репрезентанта актуальних суспільних процесів (наприклад, тенденцій суспільно-культурного пауперизму). У свою чергу, через набуття поняттям соціовізуальних кодів цифрового медіа-мистецтва України подальшого розвитку в контексті соціальної природи світового медіа-мистецтва доби новітніх електронних медіа, така спроба надала б потужний імпульс уточненню меж конструювання уявної соціальної спільноти України візуальними мовами альтернативних спрямувань і мейнстриму, з широким залученням до подібного розгляду праць провідних медіа-теоретиків, чільних дослідників світового та вітчизняного медіа-мистецтва в перспективі візуального та соціального повороту посткласичних студій постмодернізму.

Отже, цілком логічним видається те, що після детальної розробки «оптичної» типології візуальних стратегій експериментального відео-арту дослідницьку увагу потрібно спрямувати на значно ширший субстрат усіх можливих різновидів (стилістичних, тематичних, технологічних) медіа-мистецтва, дотичних до української ситуації «побутування» мистецтва цифрових технологій, разом із визначенням значущості соціальної природи новітнього мистецтва загалом та висвітленням важливості соціального коду³ для розуміння вітчизняного

³ Соціальний код (ширше – код соціовізуальний) – тут: стратегії візуального конструювання соціальної спільноти за допомогою оптичних ефектів і/або екранних наративів «мейнстримового» та

контексту зокрема. Крім того, послідовне маркування та, врешті-решт, чітке нормування варіативного «прикордоння» напівусталених дефінітивних сіток має бути ускладнене подорожуванням перехресними стежками інтердисциплінарних методологій (на прикладі дешифровки соціовізуальних кодів антиномічних конструювань соціальної спільноти мейнстримом⁴ і альтернативністю⁵ в українському медіа-мистецтві); проведенням низки «польових досліджень» з метою означити координати актуальних суспільних тенденцій початку століття (передусім, тут мається на увазі можливий аналіз суспільно-культурного пауперизму⁶, хоча це твердження стосується також і взаємозумовленості популярного та професійного) — у контексті візуальної репрезентації таких практик оптико-концептуальним інструментарієм новітнього мистецтва, із неодмінним дослуховуванням до переливів гіпер- та інтертекстуальних струменів в онтологічному вимірі його множинного «екранного» існування. Через це застосування посткласичних наукових методологій у царині дослідження соціальної природи новітнього мистецтва доби цифрових «екранних» технологій загалом та українського медіа-мистецтва зокрема (з антагоністичних перспектив конструювання соціальних спільнот⁷ на матеріалі критичних проектів соціально заангажованого мистецтва та доробку мейнстриму) актуалізується не тільки з огляду на те, що в його фокусі опиняються передусім візуальні засоби конструювання сучасної колективної ідентичності (себто моделі представлення соціальної спільноти) в нелінійній та принципово плюралістичній естетиці, а й через те, що така інтердисциплінарна, антинарративна (з точки зору традиційної естетики) та полідискурсивна позиція неодмінно стане в пригоді при постанакроністично-ретроспективному баченні культурних продуктів та продуцентів доби старих оптичних медіа.

* Вишеславський Г. А., Сидор-Гібелінда О. В. Термінологія сучасного мистецтва. Означення, неологізми, жаргонізми сучасного візуального мистецтва України. — Париж; К., 2010.

Олександра ДОВЖИК,
магістр культурології

ЖИТТЄТВОРЧИСТЬ ВІКТОРІАНСЬКОГО ТРІКСТЕРА ОБРІ БЕРДСЛЕЯ

О. Довжик. Життєтворчість вікторіанського трікстера Обрі Бердслея.

Стаття присвячена дослідженню ключових аспектів життя та творчості типового представника декадансу пізньої вікторіанської доби Обрі Бердслея. Запропоновано альтернативне прочитання культурного контексту. Авторка визначає конкретні суспільні конвенції, які було дестабілізовано «провокаційною» стратегією ілюстратора-денді,

«альтернативного» напрямів українського медіа-мистецтва.

⁴ Мейнстрим (від англ. mainstream – «основна течія») – тут: разом із «альтернативністю», один із двох головних напрямів українського медіа-мистецтва, що відзначається тенденційністю ідеологічного повідомлення, відвертою комерційністю замовлення, постійними спробами встановити масовий попит на власну продукцію.

⁵ Альтернативність – тут: один із двох головних напрямів українського медіа-мистецтва, що, на протигагу «мейнстримові», характеризується відкритою структурою медіа-повідомлення, відсутністю домінуючого замовлення, некомерційністю, відсутністю промоутингу, реклами та масового попиту на відповідну продукцію.

⁶ Пауперизм (від лат. pauperis – «жебрак») – суспільно-культурний феномен, що характеризується матеріальним зубожінням широких верств населення з відповідним падінням рівня освіченості, духовним «здичавінням» людей.

⁷ Спільнота (спільність) – тут: колективний уявний образ суспільства, сконструйований за допомогою «мейнстриму» та «альтернативності» як двох антагоністичних напрямів українського медіа-мистецтва.